

Boixos del segle XIX
amb representacions populars
de sant Salvador d'Horta.

El procés de Girona sobre la vida de Salvador d'Horta

Joan Armangué

El 24 d'abril de 1602, el pare Antoni Rich, guardià del convent de Sant Francesc, va presentar-se al palau episcopal de Girona davant del vicari del bisbe Francisco de Arévalo, Miquel Palmerola. L'acompanyava un prestigiós franciscà sard, el pare Dimes Serpi (1), ministre de la província de Sardenya, comissari apostòlic desplaçat a Catalunya amb un encàrrec d'excepció: havia de recollir testimoniatges sobre la vida i miracles del beat Salvador d'Horta, frare menor nascut a Santa Coloma de Farners el 1520 i mort a Càller (capital del regne de Sardenya) l'any 1567.

Dimes Serpi havia estat ja a Barcelona (1600) i, de Girona, havia de passar encara a Tortosa, Horta i Tarragona (1603), llocs freqüentats pel beat. Mentrestant, a Càller hom procedia a recollir informació relativa

al cos de Salvador d'Horta, encara incorrupte malgrat els anys que havien transcorregut des de la seva mort. Tota aquesta documentació havia de ser recollida i tramesa a Roma, amb vista al procés de canonització del frare gironí.

Declaració de tres testimonis

Es tracta d'un material parcialment conegut pels biògrafs del sant (2), majoritàriament redactat en català i conservat en còpia a l'Arxiu Arquebisbal de Càller (3). El seu interès documental és indiscutible, però ara voldríem destacar també el caràcter narratiu de les declaracions, caràcter que ens duu a relacionar-les amb les «vides de sants» d'ambició estètica a més de moral: dins de l'hagiografia, el procés de canonització podria arribar a constituir, per ell mateix, un gènere paraliterari ben defi-

nit, que ens acosta, alhora, a la senzilla psicologia d'altres temps, intensament influïda per relats d'origen bíblic, clàssic i tradicional.

Tot seguit transcrivim tres de les quaranta-cinc declaracions que Dimes Serpi recollí a Girona a partir del 24 d'abril de 1602 –les corregim ortogràficament per tal de permetre'n una fruïció literària més que no pas filològica. Tot i que el text que segueix no representa més que una petita mostra d'un treball més aprofundit que el nostre Arxiu de Tradicions està duent a terme, servirà sens dubte com a prova del caràcter literari que acabem d'atribuir al gènere.

Antoni Camps, clergue

[Antoni Camps, clergue «in capella castrí de Farnés», originari de Santa Coloma, de 66 anys.] Jo, testimoni deposant, he conegut el beato Salvador d'Horta, frare llec de l'orde de Sant Francesc dels observants, lo qual era natural de la vila de Santa Coloma de Farnés, del bisbat de Gerona, d'hont també jo só natural, i aquell he vist en esta ciutat de Gerona i en dita vila de Santa Coloma de Farnés, lo qual era home de mediana estatura, gros i refet, ab la cara rodona, la barba castanya i la cara un poc inflamada de rojor o vermellor, i molt alegre i afable d'aspecte. I jo, testimoni deposant, era aleshores d'edat de vint-i-cinc anys poc més o manco, i lo dit beato Salvador devia ésser d'edat segons lo que jo podia judicar de trenta-quatre fins en trenta-vuit anys.

Bartomeu Pineda, franciscà

[Bartomeu Pineda, franciscà, confessor al convent de Santa Clara, de 57 anys.] Jo, testimoni deposant, essent ja frare profés de l'orde de sant Francesc d'observança, coneguí i viuí lo beato Salvador d'Horta, lo qual era frare llec del mateix orde. I devia ésser lo beato Salvador, quan jo el comencí de conèixer, d'edat d'alguns trenta-cinc o trenta-sis anys, i fou en lo monestir de Santa Maria de Jesús de la ciutat de Tortosa, a ont vingué lo beato Salvador i allí estigué alguns dies. I viuí jo que en dits dies donà mostra de la sua bona i santa vida i conversació, i anava descalç. I passats pocs dies après, entenguí

jo com lo Provincial del mateix orde nostre anà al monestir d'Horta, lo qual està situat a cinc lleugues de dita ciutat de Tortosa, a ont estava lo dit beato Salvador. I tenint capítol, lo reprengué dura i àsperament i lo llançà d'aquell monestir, i el transferí al monestir de la vila de Reus, de l'arquebisbat de Tarragona, i juntament li manà que no es pogués dir ni anomenar d'allí en avant fra Salvador, sinó fra Alonso. I manà a tots los frares que l'anomenassen fra Alonso, volent d'esta manera fer olvidar la fama que dit beato Salvador tenia i havia alcançada de sant home i d'home que miraculosament curava de totes malalties.

I essent dit beato Salvador arribat en lo dit monestir de Reus, lo guardià de dit monestir lo tancà ab clau en la cuina i li digué: «No eixiràs d'aquí, i aquí faràs miracles si vols fer-los». I entenguí jo testimoni que en féu molts i molt grans en la iglésia de dit monestir de Reus. I en particular me recorde jo que lo pare guardià del dit monestir de Tortosa, anomenat fra Antic Mases, m'envià del monestir de Tortosa per certs afers al dit monestir de Reus, i viuí allí el beato Salvador que encara que estigués en dit monestir de Reus en penitència i treballs i privat de son nom propi i en part ont lo tractaven àsperament, estava i mostrava no tenir tristícia alguna, sinó que estava molt alegre i content. I estant i allí en dit monestir de Reus, viuí jo que un frare de dit monestir, anomenat fra Joan Serra, lo qual era de Calaf,

del bisbat de Vic, i abans que fos frare era estat sacerdot secular, caigué malalt de mal de costat, i jo el viuí malalt, al qual visitava lo doctor Berenys, i vingué en tal extrem que ja apareixia del tot mort sens sentir. I digué lo doctor que l'extremunciessen, que ja aquell frare no tenia remei humà, que a la matinada més prop següent seria ja mort i hauria acabada la vida. I açò era a les quatre hores passat migdia o de la tarda, i a les vuit o a les nou hores següents d'aquella mateixa tarda vingué i entrà en la celda del malalt lo pare fra Ferrando Soler, predicador de dit monestir, i lo trobà ja del tot acabat, i li digué si volia abans d'expirar la benedició de fra Salvador, i tingué molt que fer en donar-la-hi entendre, per lo molt que estava ja acabat. I dit malalt féu un poc de moviment, entengueren que ho volia, i lo dit pare fra Ferrando Soler anà a cercar lo dit beato Salvador, i trobà'l en lo cor de dit monestir, que estava en oració, i pregà'l que anàs donar la benedició a aquell frare malalt que es moria. I lo dit beato Salvador, segons entenguí, digué: «Anau en bona hora, que us burlau de mi». I importunant-lo, digué: «Anau, que jo hi aniré». I estigué mitja hora en oració encara, i après anà i, entrant per la celda del malalt en la qual jo era present, viuí i oí jo que dit beato Salvador donà un sospir i anomenà i cridà: «Fra Serra, què fas?» I li donà la benedició i isqué de la celda i tornà-se'n en lo cor i, posat en oració pregant per lo dit malalt i essent a la mitjanit, lo malalt perdé lo rogal i la febre lo deixà absolutament, d'ont conegueren que estant lo beato Salvador en oració, lo malalt havia cobrat perfecta salut. I los pares que vetllaven lo dit malalt, veent aquella milloria instantànea, cridaren lo pare guardià i los frares de dit monestir, los quals tots acudiren en dita celda, i trobaren lo dit malalt en lo llit sens rogal ni febre i ab salut. I dubtant alguns que fos axí, lo dit malalt estengué lo braç i prengué una cadira comuna de fust i cuiro ab la mà i l'alçà, i la portava rondant-la per l'entorn del llit. I quan vingué a les dos hores passada mitjanit, lo beato Salvador, lo qual fins aquella hora havia estat en oració, venint del cor, i tornà en dita celda del malalt i entrà en ella, i les primeres paraules que entrant digué al dit malalt foren estes: «Fra Serra, molt me costes, perquè Nostre Senyor no volia donar-te salut, que estava molt enutjat

L'ARXIU ARQUEBISBAL DE CÀLLER

L'Arxiu Arquebisbal de Càller (AAC), amb el Capitular, constitueix l'Arxiu diocesà de Càller –el més important de Sardenya–, custodi de la història de l'arxidiòcesi, formada per més de cent trenta parròquies. Els documents més antics que s'hi conserven –ahora els més antics conservats en un arxiu sardès remunten al segle XII: es tracta dels pergamins coneguts com a *Cartes vulgars*, redactats en sard, procedents de la desapareguda diòcesi de Suelli. La documentació directament relacionada amb l'arxidiòcesi no és anterior al s. XV: a causa d'un greu incendi, en aquell segle l'ACC va perdre una gran quantitat de documents. Fins als primers anys del segle XVIII, una bona part d'aquests documents són redactats en català (quan no ho són en llatí, saltuàriament en sard i, a la fi del període, en castellà).

Els fons conservats a l'AAC són: Pergamins (450), Govern de l'arxidiòcesi (278 unitats: *Diversonum*, *Ordinarium*, *Acta Episcoporum*, sínodes i lletres pastorals), Causa Pia (1.508 unitats), *Quinque libri* (2.450), Clergat (139) i Tribunal Eclesiàstic (57), que inclou el «Culte dels sants» on són recollides les causes de canonització, entre les quals volem destacar la relativa a sant Salvador d'Horta.

La Causa Pia i els *Quinque libri* documenten les diverses etapes de la vida eclesiàstica dels fidels i, per tant, la història dels nostres avantpassats: bateigs, confirmacions, matrimonis, morts i estat d'ànimes. Així, l'AAC no només és freqüentat per estudiosos de formació universitària, sinó també per un gran nombre de dilectants, a la recerca de les pròpies arrels familiars. Alguns d'aquests usuaris ofereixen sovint la seva disponibilitat a col·laborar com a voluntaris per tal de satisfer les necessitats cada cop més grans de l'arxiu. El seu actual director, mons. Tonino Cabizzosu, esdevé ell mateix un col·laborador de pes per als més escrupolosos estudiosos que freqüenten l'Arxiu.

Veniero Pinna

Arxiu de Tradicions
Arxiu Arquebisbal de Càller

ab tu». Lo qual malalt des d'aquelles hores tingué salut i visqué després molts anys i fou molt bon frare, i en l'any de la pesta que fou en Barcelona últimament, dit fra Serra féu grans obras de caritat, confessant i donant lo Santíssim Sacrament als malalts.

I l'endemà, entre les quatre o cinc hores de la matinada, vingué lo doctor Barenys metge en dit monestir per veure lo dit malalt, i trobà'l sa i alegre, i veent-lo digué: «Per què em veniu cercar a mi, pués teniu metge en casa qui cura sens medecines?», tenint-ho per miracle.

I en lo mateix temps i en la mateixa vila de Reus, hi havia un home habitant en dita vila lo qual no tenia sinó un sol fill d'edat de sis o set anys, i aquell tenia al punt de morir, al qual visitava lo mateix doctor Barenys. I essent tan malalt com era, digué dit doctor Barenys al dit home: «Vostre fill no té remei algú. Lo que podeu fer és anar al monestir de Jesús, i digau al porter que haveu menester unes herbes per fer alguna madecina per vòstron fill, que d'altra manera no us hi dexarien entrar. I en l'hort trobareu un frare llec que va descalç, i pregau-lo que prec a Déu Nostre Senyor per vòstron fill, que jo no li sé altre remei». I açò li digué lo metge, per lo que li havia succeït ab lo dalt dit fra Serra.

I lo dit home, prenent dit consell del metge, anà en dit monestir i féu lo que lo dit metge li digué. I essent en l'hort, dit home trobà allí el beato Salvador, i s'agenollà als seus peus i pregà'l que pregàs a Déu per son fill, que tenia al punt de morir. I dit beato Salvador, tement d'ésser vist de les celdes dels frares per lo que lo Provincial li havia manat, que no parlàs ab ningun secular, lo despedí ab brevedat i li digué: «Vés en bona hora, confia ab Déu». I l'home se n'anà. I dins dos hores lo dit minyó malalt estigué bo i sa, i son pare i tots ne estigueren molt admirats de veure que ab tanta brevedat dit minyó havia cobrada salut, i allí mateix estigueren los de la vila com ho saberem.

I sé jo, testimoni deposant, que dit beato Salvador era frare de molt exemplar vida, devot i que quiscun dia rebia lo Santíssim Sacrament i que cada dia se disciplinava, i home que feia molts miracles. I açò sé jo perquè l'he conegut, vist i tractat, i perquè he revingut en monestir ont dit beato Salvador ha estat.

Pere Vidal, franciscà

[Pere Vidal, franciscà de 40 anys.]
Essent jo, testimoni deposant, novici de l'orde de sant Francesc d'observança, la primera volta que prenguí l'hàbit, lo qual per malaltia deixí i après lo torní pendre en lo monestir de St. Francesc de la present ciutat de Gerona, que haurà quinze anys poc més o manco, havia aleshores en dit monestir un frare profés de dit orde que es deia fra Miquel Rovira, lo qual era natural de la present ciutat, i de sobrenom i a diferència d'altre fra Rovira li deien fra Rovira lo roig. I estant tractant del beato Salvador d'Horta, oí a dir al dit fra Rovira que ell un dia, dient missa, lo dit beato Salvador li ajudava, i acabat de dir missa, en la sacristia quan ell, dit fra Rovira, se despullava los vestiments sacerdotals, dit beato Salvador li digué: «Has vistes aquelles tres colometes que anaven volant davant l'altar i rodant-lo?» I dit fra Rovira li dix que no havia vist cosa alguna, i demanà-li què era allò. I dit beato Salvador se féu un poc dificultós de dir-lo-hi i en fi, importunant-lo per dos o tres vegades, li digué: «Aquelles colometes me vénen a cercar perquè me han d'enviar a Sardenya, i allà tinc a morir i no em veureu més per ací».

I deia dit fra Rovira que fou veritat que poc temps après dit beato Salvador passà a Sardenya, a ont morí, i no tornà més en Catalunya, i allí està sepultat lo seu cors ab molta veneració.

Joan Armangué i Herrero

Arxiu de Tradicions – Universitat de Càller

Notes

1. Dimes Serpi és autor, entre d'altres, de dos llibres de caràcter hagiogràfic: *Chronica de los Santos de Sardenya* (Barcelona 1600), i *Apoxidis sanctitatis S. Georgii Suellensis episcopi* (Roma 1609). Veg. Eduardo Toda y Güell, *Bibliografía española de Cerdeña* (Madrid 1890) [=Reprint: Milano 1979], n.ºm. 622-623.
2. Des d'on firmem aquestes ratlles no està disponible la bibliografia catalana. Per al present resum hem seguit fonamentalment els estudis de Ferdinando Diotallevi, *Compendio della vita del B. Salvatore d'Orta, frate minore* (Cagliari 1904), i *Vita di S. Salvatore da Horta, frate minore* (Cagliari 1938). Observem que, durant el període que separa els dos títols, el beat havia estat canonitzat.
3. «Culto di Santi», doc. 1-10. El n.ºm. 6 consisteix en el *Processo de Girona sobre la vida, y milagros de B. Salvador de Orta* (1602), en català malgrat el títol. Es tracta d'un quadern de 40 f. escrits, a càrrec del notari Francesc Planes.